

Кучеренко Р.А.
ІННОВАЦІЇ: АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ПОГЛЯД

УДК 330.341.1

Вступ. Не дивина, що у суспільстві одночасно діє безліч різноманітних псевдоінформаційних утворень, таких собі міфів, що свідомо або несвідомо нав'язуються суспільству і які функціонуючи, виконують тут певну, здебільшого гальмуючу розвиток роль. Загальновідомо, що ними доволі успішно послуговується історична наука для виконання своєї ідеологічної функції. Не є винятком і економіка. Ще Карл Саган писав: «Один із найбільш сумних уроків історії людства звучить так: якщо нас обманювали досить довгий час, ми стаємо схильними відхилити будь-які докази існування цього обману. Ми втрачаємо інтерес до пошуків істини. Обман нас поглинає. Просто нам було би болісно визнавати навіть самим собі, що нас було обмануто» [1].

Таким чином, економічна псевдоінформація, певні стандарти, штампи, до яких звикли не тільки обивателі, які у більшості своїй є домогосподарствами, а і вчена спільнота може заважати приймати ефективні економічні рішення, що негативним чином впливає на розвиток національного господарства.

Постановка задачі. Метою даного дослідження є спроба здійснення альтернативного погляду на економічну категорію інновації та її неоднозначного впливу на розвиток національної економічної системи.

Результати. У світовій економічній літературі термін «інновація» інтерпретується як трансформація потенційного науково-технічного ефекту в реальний, що втілюється в нових продуктах та технологіях, передбачаючи при цьому забезпечення комерційної ефективності проектів [6, с.11]. В літературі нараховується велика кількість визначень понять «інновації». Приміром, за ознакою змісту або внутрішньої структури виокремлюють інновації технічні, економічні, організаційні, управлінські і т. ін. Існує і поділ на такі ознаки, як масштаб інновацій (глобальні та локальні); параметри життєвого циклу (виокремлення та аналіз всіх стадій та підстадій), закономірності процесу впровадження т. ін.

Вчені, в основному зарубіжні (Н.Мончев, І.Парлаккі, В.Д.Хартман, Е. Менсфілд, Р.Фостер, Б.Твіс, Й.Шумпетер, Е. Роджерс та інші), трактують це поняття у залежності від об'єкта та предмета свого дослідження. Приміром, Б.Твіс визначає інновацію як процес, у якому винахід або ідея набувають економічного змісту [6, с. 12].

Класичним можна вважати визначення Й.Шумпетера. На його думку, інновація – є неперервний процес застосування нових комбінацій у п'яти випадках: виробництво нового товару, застосування нового методу виробництва продукції, відкриття нового ринку, завоювання нового джерела сировини або напівфабрикатів, незалежно від того, чи існував він раніше взагалі, застосування нової організаційної структури. У 30-х роках ХХ століття Шумпетер вже використовував поняття «інновація», розуміючи під ним будь-які зміни, пов'язані із використанням нових або вдосконалених рішень у техніці, технології, організації виробництва, постачанні таке інше.

Проте велика кількість робіт, присвячених інноваціям не привела до викрісталізування поняття і появи хоча б кількох яскравих теорій, системно пояснюючих цю категорію та її роль у розвитку економіки та суспільства. Переважна більшість авторів схиляються до більш вузького розуміння інновації, що враховує чисто науково-технічний аспект створення та виробництва продукції.

Вдалішим є пояснення в літературі необхідності здійснення інновацій з точки зору ентропії замкнених систем. Прибуток від додаткового вкладення певної величини капіталу при незмінних інших умовах господарювання буде меншим, ніж прибуток від попереднього вкладення капіталу. Цей закон, що має назву закону спадної продуктивності капіталу або тенденції середньої норми прибутку до зниження, є проявом більш загального закону росту ентропії у замкнутій системі. Зміна технологічних укладів та застосування у виробництві радикально нових технологічних принципів, на думку авторів, забезпечує внесення у таку виробничу систему нової інформації, що перешкоджає появі ентропії, призводячи до стрибкоподібного зростання норми прибутку капіталів, інвестованих у використання нових технологій. Потім цикл повторюється [6, с.12].

Проте пояснення впливу інновацій на розвиток економіки та суспільства здійснюється авторами досить однобоко у більшості з точки зору однозначного позитиву. У літературі поняття інновації внаслідок цієї однобокості обростає псевдоінформацією. Рецепт такої псевдоінформації: спершу максимально спростити, а згодом вдатися до перебільшень. Приклад: «все приватизувати, і одразу ж усе швидко поліпшиться». Або навпаки: «все одержавити, а згодом все піде краще і краще». Це все залежить від часу, у який народжується та чи інша псевдоінформація (міф), покликана оволодіти свідомістю економічних суб'єктів.

Ще одним прикладом є відомий економічний трюїзм «застосовуй інновації або загинеш» (англ. innovate or die), який останніми роками став особливо популярним не тільки в колах представників науки про управління, але і серед державних управлінців, політиків, широких мас населення. І хоча мало хто сумнівається, що інновації мають фундаментальне значення не тільки для зростання виробництва, але і взагалі для економічного прогресу, історична наука свідчить, що упродовж століть можна було розвиватися без особливих інноваційних схильностей та здібностей. Так само і у наш час: більшість країн (національногосподарських комплексів) та переважна частина підприємств існують і без інноваційних талантів. Вони доволі успішно долають поточні проблеми та існують імітацією винайденого кимось іншим. Адже гинуть не ті, хто не здатен мислити та по-новаторськи діяти, запроваджуючи нові форми виробництва і нові продукти, а ті, хто не витримує конкуренції. А її витримати можна і без інновацій. Тому надмірне повторення цього гасла засобами масової інформації, урядами, лідерами бізнесу, вченими, різноманітними

консультантами з управління фірмами тільки й того, що вводить в оману, відволікає увагу від дійсних потреб та факторів успіху у бізнесі.

Відомий польський учений, спеціаліст із проблем соціально-економічного розвитку та державний діяч Гжегош В. Колодко зазначає, що «інноваціями повинні займатися ті, у кого це добре виходить, а не всі підряд» [2, с. 45].

Деякі автори [3] вже відмічають, що розмови і численні публікації на тему актуальності впровадження інновацій у національне господарство вже перетворилися в Україні у самостійний соціально-науковий жанр, згідно із законами якого вже більш як десятиліття обговорюється інноваційна проблематика, проходять численні конференції та семінари, виходять наукові і науково-популярні видання, захищаються дисертації. Проте наочно можна побачити повну відсутність кореляційного зв'язку між кількістю означених заходів та інноваційним розвитком у країні.

Однією з ознак так званого «інноваційного жанру» є однобічно-позитивне висвітлення інновацій та їх впливу на суспільно-економічні процеси, що суперечить, по-перше, принципу об'єктивності висвітлення сутності будь-яких, у тім числі й економічних, явищ, згідно з яким і позитивні і негативні сторони притаманні будь-чому, і, по-друге, засадам, закладеним самим фундатором теорії інновацій Й. Шумпетером. А саме він, на відміну від сучасних науковців та практиків, які майже завжди висвітлюють тільки позитиви інновацій і визначають причини загальмованості інноваційного розвитку, застерігав про зворотне.

Таким чином, слід ще раз повернутися до економічної сутності категорії інновації. Відповідно до базового філософського закону про єдність і боротьбу протилежностей, слід визначити місце новацій у цьому змаганні. Адже новації – це своєрідний протест проти усталеного, звичного, традиційного. Тобто традиція – це протилежність новації, без якої сама новація втрачає сенс. Ознаки традицій і новацій, а також їх взаємовідштовхування та взаємопроникнення продемонстровано в таблиці 1.

Таблиця 1. Ознаки категорій традицій і новацій та їх взаємодія.

Традиція	Взаємодія	Новація
Часова тривалість	◀ ▶	Часова обмеженість
Відносна стійкість	◀ ▶	Хаотичний характер
Історична інертність	◀ ▶	Рухливість
Спосіб передачі інформації	◀ ◀	Спосіб генерування нових якостей
Дає необхідну передумову для креативних процесів	▶ ◀	Потенційне джерело утворення нових традицій
Запобігає виникненню удаваних новацій	◀ ▶	Не оцінює практичності новацій
Упорядковує інноваційні зміни	▶ ▶	Руйнує традиційну усталеність

*Складено особисто автором

Таким чином, традиція та новація взаємообумовлені і взаємопроникні. З одного боку, традиція дає передумову для креативних процесів, а з іншого – новація стає потенційним джерелом становлення нових традицій, які в свою чергу впливають на зміст і характер новаційного процесу та тривалість його здійснення. Особливо велика роль традицій в упорядкуванні новаційного процесу, який часто супроводжується непередбачуваними наслідками, порушенням функціональної рівноваги. Тобто час є перехідним чинником від традицій до новацій і навпаки. І першою проблемою інновацій є часова обумовленість невідворотного перетворення інновацій у свою протилежність. Визначити ж сам момент переходу є доволі складним завданням для дослідників і практиків.

Велику кількість трактувань категорії інновації, озвучену в рамках «інноваційного жанру» можна згрупувати як:

- процес (запровадження, оновлення, втілення, зміна, використання, перетворення, поєднання, створення, розробка, доведення, застосування);
- предмет (результат, виробничий фактор, технологія, ідея, спосіб, продукт);
- стан (хаос, безлад).

Дана неоднозначність суджень на визначення інновації як окремого виробничого фактора сама собою є слушною, проте не беззаперечною. Цікавим є визначення інновації як стану своєрідного безладу та хаосу. Дійсно, порушення традиційного звичного порядку і є доволі хаотичним. Певне упорядкування такої форми руху можливе тільки при вже розглянутому в таблиці 1 переході інновації в традицію.

Економічні системи та їх елементи піддаються флуктуаціям (коливанням, змінам), що можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми щодо системи. Флуктуації, які діють на систему, залежно від своєї амплітуди можуть мати різні наслідки. Із зростанням числа флуктуацій система поступово стає нестійкою, чутливою навіть до невеликих впливів. Поступово коливання економічних параметрів посилюються, і, якщо вони переважають певні критичні значення, настає момент, коли навіть незначна зміна параметрів призводить до стрибкоподібного переходу системи в якісно новий стан. Так настає точка біфуркації – зламний, критичний момент у розвитку системи, точка, у якій відбувається катастрофа [5].

Тобто інновації по суті і є тими флуктуаціями, що розгойдують традиційну, працюючу систему до тої межі, коли у екстремальній точці (біфуркації) відбувається злам, тобто те, що звично називається кризою.

Таким чином у процесі руху від однієї точки біфуркації до другої відбувається розвиток будь-якої, в тім числі й економічної, системи, тобто відбувається зміна її структури, а згодом – і механізму функціонування, причому саме співвідношення елементів старої і нової якості (інновацій і традицій) і породжує хаос. При цьому серед альтернативних шляхів еволюції система може обрати єдиний шлях розвитку, який

визначається аттрактором. Аттрактор (від лат. *attrahere* – притягувати) – множина, що притягує, «потенційна яма», з якої система сама не вийде. Тобто ця яма і є традицією, про яку йшлося вище, а саме – це той стійкий стан, досягнувши якого деякий час система стабільно функціонує.

Процеси самоорганізації, які відбуваються у системі в точці біфуркації, є поштовхом еволюції, а хаотична нестійкість та наступний за нею вибір аттрактора є механізмом виходу на одну з потенційно можливих траєкторій розвитку, фактор оновлення складної системи за рахунок виникнення нових структур та зв'язків.

Інновація як своєрідна форма безладу та хаосу може стати поштовхом і механізмом виходу на одну з потенційно можливих траєкторій розвитку, що відповідає внутрішнім тенденціям соціально-економічної системи і забезпечує її новий якісний стан. В цьому суттєве значення та конструктивна роль інноваційних факторів для запуску процесів самоорганізації у системі та підготовки її до різноманітних сценаріїв розвитку. Інновація як різновид хаосу є фактором, що виводить нелінійні системи на власні структурно-аттрактори. За І.Пригожиним та І.Стенгерс інновації повинні відповідати трьом вимогам:

- 1) незворотність, тобто порушення симетрії між минулим і майбутнім;
- 2) необхідність введення поняття «подія»;
- 3) деякі події повинні мати здатність змінювати хід еволюції [5].

Оскільки інновації є елементом безладу у стосунку до традиції, тобто існуючої системи, їх запровадження викликає в системі процес самоорганізації, спрямований на адаптацію до нового елемента в структурі. Для прискорення адаптації система виробляє зустрічні інновації, ускладнюються взаємозв'язки між елементами. Структура системи змінюється.

Таким чином, розглядаючи інноваційність як стан, відмінний від традиційності, можна вважати її порушенням традиції, тобто звичного порядку функціонування системи. Саме внаслідок цього порядок може бути агресивним, він прагне придушити будь-які прояви нового в системі, в тім числі – інновації як форму безладу. Це може спричинити суперечності, конфлікти та економічні провали. На гальмуючий короткостроковий вплив на економічний розвиток через упровадження інновацій, які спричиняли кризові явища, вказували свого часу видатні економісти К.Маркс, М.Кондратьєв, М.Туган-Барановський та Й.Шумпетер.

Останній, зокрема, як уже згадувалося, звертав увагу на те, що саме інновації є причиною економічних криз, адже при їх упровадженні далеко не всі виробники витримують нові, складніші навантаження. Як результат, значна їх кількість банкрутує, що і породжує хаос, безлад, кризу. І тільки при вже вказуваному наближенні із часом цієї новації до стадії традиції, виявляється максимальний економічний ефект від їх упровадження.

Висновки. Отже, при прийнятті інноваційних рішень економічними суб'єктами слід враховувати не тільки звичний позитивний ефект від впровадження інновацій, а й ризики на мікро- та макрорівнях від порушення економічної рівноваги (традиції) в економічній системі відповідного рівня. Тобто, новий об'єктивний погляд на економічну сутність інновацій, їх як позитивного, так і негативного впливу на стабільність економічної системи дозволить у майбутньому ефективніше скористатися перевагами та максимально убезпечитися від ризиків їх впровадження.

Джерела та література:

1. Carl Sagan. *The Dragons of Eden: Speculations on the Evolution of Human Intelligence* / Carl Sagan // Ballantine Books. – N. Y., 1978.
2. Колодко Г. В. Мир в движении / Г. В. Колодко; пер. с пол. Ю. Чайникова. – М. : Магистр, 2009. – 575 с.
3. Новицький В. Імперативи інноваційного розвитку / В. Новицький // Економіка України. – 2007. – № 2. – С. 45-52.
4. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Й. Шумпетер. – М. : ЕКСМО, 2007.
5. Пригожин И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс; общ. ред.: В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича, Ю. В. Сачкова; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.
6. Голенков В. А. Стратегия инновационного развития регионов России и роль университетских комплексов в модернизации образования / В. А. Голенков, Ю. С. Степанов, В. Г. Садков, П. Н. Машегов // Машиностроение. – 2003. – № 1. – 286 с.